

1/19

Arnikum

časopis spolku Arnika

Brouk páchník v hlavní roli

Jan Petrovič představuje
svět bez obalů

strana 11

S Ivanem Bartošem
o obnově krajiny

strana 6-7

Foto: Irena Brožová

Přijďte na setkání ochránců alejí do Libereckého kraje! Zveme vás na V. ročník mezinárodní konference Aleje 2019, jejímž tématem je systematická ochrana a obnova alejí v krajině. Jednotlivé prezentace jsou zaměřeny na projekty a dlouhodobé aktivity. Oslovili jsme také odborníky ze sousedních zemí, abychom s nimi mohli sdílet dobré i špatné zkušenosti. Účastníci dvoudenní akce se mohou těšit na tradiční výpravu do alejí, tentokrát věnovanou krajině na severu Čech. Zapište si do diářů termín 25. - 26. dubna 2019 a rezervujte si své místo včas na **aleje.org**. Odbornou akci připravujeme ve spolupráci s Libereckým krajem a odborem životního prostředí a zemědělství krajského úřadu Libereckého kraje.

Mezinárodní konference v Ostravě, study tour po českých a polských průmyslových závodech, vydání tří publikací nebo prezentování závěrů laboratorních analýz 1 200 kilometrů za českými hranicemi. Závěrem roku se toho v našem ukrajinském projektu dělo opravdu hodně, vrcholem bylo zveřejnění výsledků měření průmyslového znečištění, které na Ukrajině vyvolalo velký zájem místních novinářů. „Není se co divit. Vědecká data pomohou účinně prosazovat dodržování emisních norem,“ vysvětluje koordinátorka projektu Kateřina Krejčová. Na „čištění“ ukrajinských průmyslových měst budeme díky programu Transition Ministerstva zahraničních věcí ČR pokračovat a stejně tak je tomu i s naší prací na problematice těžby kovů v Arménii.

Foto: Majka Štambová

Foto: Karnt Thassanaphak

Čtyři roky jsou za námi! V Thajsku se nám i díky spolupráci s místní organizací EARTH podařilo posílit tamní občanské iniciativy bojující za právo na zdravé životní prostředí. Kromě vzdělávání v oblasti ekologického aktivismu jsme se zasadili o vytvoření sítě dobrovolníků, kteří se věnují monitoringu a sběru dat, a také o přípravu zákona o registru znečišťovatelů, jako u nás funguje IRZ. Lidem zasaženým toxickými látkami jsme pomohli prosadit právo na informace a účast v rozhodování a v závažných případech také dosáhnout na finanční kompenzace. Navíc se o úrovni znečištění v okolí thajských hot-spotů díky našim vydaným studiím dozvěděla také odborná veřejnost i nadnárodní organizace. Tím ale naše práce nekončí! Rovnou rozjždíme další projekt - za pomoci toxikologů a lékařských expertů se zaměříme na konkrétní zdravotní důsledky průmyslového znečištění a také budeme usilovat o zachování stávajícího zákona o posuzování vlivů na životní prostředí (EIA). Sledujte **arnika.org/thajsko**.

Nekupujeme odpady

Plasty jsme zamořili celou planetu. Od poloviny 20. století, kdy jsme plast vynalezli, jsme celosvětově vyrobili více než 8 miliard tun tohoto materiálu. A celá polovina z tohoto množství vznikla v posledních 15 letech. Kvůli tomu teď v mořích a oceánech pluje přes čtvrt milionu tun plastového odpadu a bude trvat stovky let, než se rozloží. Taková hromada by prý dokázala omotat 425krát zeměkoulí podél rovníku.

Ještě donedávna bylo pro nás samozřejmostí používat plasty na každém kroku. Z obchodu jsme si přinesli igelitovou tašku s ovocem v mikrotenovém sáčku a další úhledně zabalené výrobky. A všechen plast nakonec skončil v koši. Ani spotřební zbo-

ží z plastu není bezproblémové, jak se postupně dozvídáme. Při samotné výrobě se do nich přidávají různé toxické látky, které ohrožují lidské zdraví.

Vyhýbejme se nadměrnému používání plastů a pomůžeme sobě i planetě. Začít můžeme tím, že omezíme jednorázové obaly a další produkty. Mnoho zemí už přistoupilo k jejich regulaci, v některých zemích se platí zálohy na PET lahve, jsou zpoplatněny igelitové tašky v obchodech a někde jsou dokonce takové tašky postaveny úplně mimo zákon.

Musíme si však uvědomit, že řešením není nahrazení plastu jinými materiály. Také výroba papírových obalů spotřebuje velké

množství energie, vody i pohonných hmot. Planetu bychom zaneřádili tak jako tak, jen jiným způsobem. Tudy cesta skutečně nevede.

Hitem poslední doby se stalo nakupování bez obalů. Pokud máte tu možnost, určitě si ho vyzkoušejte. Suroviny nakoupíte na váhu do vlastních nádob a zaplatíte pouze takové množství, které skutečně spotřebujete. Díky tomu přispějete ke snížení odpadu, který by zatěžoval životní prostředí.

Jiří Kaňa

Za pět minut dvanáct

Tolik dioxinů v plastových hračkách, kolik jich najdeme v průmyslovém odpadu?

Arnika našla v 7 plastových hračkách a jedné sponě do vlasů z recyklovaného elektrošrotu nejen rizikové zpomalovače hoření, ale i extrémně jedovaté bromované dioxiny. Množství dioxinů v hračkách bylo tak obrovské, jako kdyby si děti hrály s popílkem ze spalovny nebo s jiným průmyslovým odpadem. Nejvíce bromovaných dioxinů obsahoval přívěsek na klíče zakoupený v Německu, následovala kostka s krtečkem z Česka, pistolka z Francie a kytara z Portugalska.

Bromované dioxiny poškozují vývoj mozku, ničí imunitu a narušují fungování štítné žlázy a jsou velmi podobné známějším chlorovaným dioxinům, které byly již před 10 lety celosvětově zakázány Stockholmskou úmluvou.

Výrobci dioxiny do zboží záměrně nepřidávají, vznikají jako vedlejší produkt při výrobě toxických bromovaných zpomalovačů hoření, které jsou obsaženy v elektroodpadu. Jeho špatně nastavenou recyklací se látky dostávají do zboží a našich domácností. Na rozdíl od zpomalovačů, obsah bromovaných dioxinů ve výrobcích nepodléhá nikde žádné regulaci. Omezení

platí jen v Německu, ale jen pro část z celé škály bromovaných dioxinů.

Řešení je přitom jednoduché: vyřadit nejtoxičtější bromované zpomalovače z oběhu a zbavit se tak i dioxinů. A přesně o to usilujeme v kampani Česko bez jedů. V ní chceme i s vaším přispěním docílit toho, že budou bromované zpomalovače hoření, z nichž tyto dioxiny vznikají, do 2 let celosvětově zakázány.

I proto se Arnika chystá letos v květnu na zasedání stran 3 mezinárodních úmluv do Ženevy, kde bude jednat se zástupci všech zemí světa, které mezinárodní dohodu o vyřazení a likvidaci těchto látek podepsali. Arnika společně s 18 evropskými nevládkami již v říjnu vydala studii poukazující na znečištění hraček a dalšího spotřebního zboží již dlouho zakázanými bromovanými difenylétery. Ty jsou důvodem výskytu i bromovaných dioxinů – vedlejších produktů těchto látek vznikajících například spalováním či tavením plastu s obsahem těchto látek.

Závěry studie jsou naším hlavním argumentem pro zpřísnění limitů pro bromované difenylétery tak, aby se do recyklo-

vaného plastu nemohly dostávat. Dalším cílem je zamezit vývozu elektroodpadu do zemí Afriky a jihovýchodní Asie, kde jsou podmínky pro recyklaci daleko horší než v EU. Evropa nyní odešle 15 – 50 % svého elektronického odpadu s nebezpečnými koncentracemi bromovaných zpomalovačů hoření legálně i nelegálně do méně rozvinutých zemí v Asii a Africe, kde je odpad recyklován a kontaminuje nové výrobky, které se vrací zpátky na naše trhy. Pro české i evropské zpracovatele odpadu je zatím vývoz elektrošrotu tím nejjednodušším a nejlevnějším řešením.

Tato pravděpodobně první veřejně dostupná studie prokazující přítomnost bromovaných dioxinů v dětském zboží by tak měla v květnu přesvědčit jak evropské, tak světové politiky o tom, že je za 5 minut 12 pro globální zákaz těchto látek. ■

ARNIKA
TOXICKÉ LÁTKY A ODPADY

Karolína Brabcová

Vítězství bosenské vesnice. Pomůže ochránit ohrožené řeky?

Kantonální soud v prosinci rozhodl ve prospěch strážců řeky z Kruščice a dvěma plánovaným hydroelektrárnám odňal i zbývající povolení. Pro místní obyvatele jde o průlomový úspěch, na který čekali rok a půl. Jedna z nejvýraznějších kauz ochrany bosenských řek dává v celém regionu naději lidem, kteří své přírodní bohatství nechtějí ztratit.

Ještě před dvěma lety byla středobosenská vesnice Kruščica v zahraničí neznámá. To se ovšem změnilo ve chvíli, kdy se místní lidé postavili proti ničení přírody. Od té doby se jejich příběh objevil ve filmu Blue Heart, v českých i západních médiích, o těch domácích nemluvě.

Chránit řeku, která je zdrojem pitné vody, pomáháme spolu s bosenskými kolegy od srpna 2017. Tehdy na poklidně demonstrovající vesničany zaútočili speciální policejní jednotky. Po vleklém úsilí nakonec soudy odňaly přehradám environmentální a stavební povolení. Obyvatelé nebyli podle verdiktu o projektech dostatečně informováni a zapojeni do rozhodovacích procesů.

„Jsme rádi, že konečně došlo k nějakému zlepšení a jsme upřímně vděční všem organizacím a dobrým lidem za jejich podporu. V tuhle chvíli jsme nejšťastnější vesnicí v Bosně a Hercegovině,“ uvedla Amela Zukan, jedna z „chrabrych žen z

Kruščice“, které můžete znát z našich dřívějších článků.

Jen několik dní před rozhodnutím soudu v Novém Travniku vynesl Evropský parlament usnesení, které zdůrazňuje environmentální rizika výstavby malých vodních elektráren a vytýká, že jsou v rozporu s environmentálními normami Evropské unie.

„Kruščica přese všechno ještě vyhráno nemá. Zájem investorů je veliký a určitě udělají všechno, aby přehradu na říčce postavili. Lidé jsou ale připraveni a nedávný vývoj jim dal sílu v boji pokračovat,“ popisuje Jelena Ivanić z banjaluckého Centra pro životní prostředí v nedávném rozhovoru, který si celý můžete přečíst na arnika.cz/bosna-a-hercegovina.

Kruščica se tak snad přidá k úspěšným bosenským kampaním za svobodné řeky vedle už dříve uhájené Željeznice. Díky zájmu novinářů by navíc mohla pomoci při

prosazování systémových změn. V letošním roce budeme usilovat o uzákonění minimálního zůstatkového průtoku, který by pomohl zachovat život na dnes už přehrazených řekách.

V celkovém počtu odhadovaném na tři sta malých vodních elektráren, které mají v Bosně a Hercegovině vyrůst, jsou příběhy s dobrým koncem bohužel v menšině. V březnu 2018 byla spuštěna vodní elektrárna Medna na řece Saně, která stojí uprostřed nedotčené přírody a usedlíci proti ní vedli kampaň několik let. Koncem ledna tohoto roku byl ve zrychleném řízení přijat územní plán zahrnující vodní elektrárnu v chráněné přírodní oblasti Janjske Otoke.

Chcete, aby pozitivních příběhů bylo více? Podpořte naši práci na arnika.org/reky. ■

ARNIKA

Martin Holzknicht

Máme nové brožury pro aktivní občany a dvě analýzy o výstavbě

Centrum pro podporu občanů – jeden z tematických programů Arniky – bylo v poslední době nebyvale aktivní co se týče publikační činnosti. Na přelomu roku jsme vydali hned tři nové průvodce pro aktivní občany s aktuálním legislativním rámcem, který přinesla loňská novela stavebního zákona.

Pomohou vám vyznat se v územních a stavebních řízeních, územním plánu, a v procesu EIA. To vše je třeba znát, abyste byli schopni orientovat se ve způsobu, jakým se v České republice povolují stavby, a případně se sami zapojili do rozhodování o jejich podobě. V další publikaci jsme pak popsali formou případových studií nevybíravé praktiky některých developerů, kteří vydírali nebo jiný-

mi způsoby hrozili občanským aktivistům. Další analýza, ke které jsme vydali také video, se pak podrobně věnuje příčinám současného drahého bydlení v Praze. Jejím cílem je přinést nové informace do současné diskuze o nedostupnosti bydlení, která se primárně soustředí na nutnost více stavět a zjednodušit povolování staveb. Naše analýza ovšem ukazuje, že za drahým bydlením mnohem spíše stojí

to, jaké byty se staví i jakým způsobem se v Praze (ne)regulují krátkodobé pronájmy nebo kupování bytů na investice. Všechny nové publikace si můžete stáhnout na

webu zmenyprahy.cz/publikace. ■

ARNIKA
CENTRUM PRO PODPORU
OBČANŮ

Václav Orcígr

Toxickým látkám z elektroniky a vybavení jsme vystavěli doma i v kancelářích

V minulém roce jsme pokračovali s analýzami prachu z domácností a kanceláří na obsah toxických látek. Tentokrát jsme nechali zanalyzovat prach z 5 domácností a 10 kancelářských budov na přítomnost dvou typů látek přidávaných do plastového vybavení bytů i kanceláří – organofosfátových a bromovaných zpomalovačů hoření.

Prach jsme nechali zanalyzovat v laboratořích Vysoké školy chemicko-technologické a z výsledků pak na konci roku sestavili studii „Bromované a organofosfátové zpomalovače hoření v prachu vnitřních prostor pražských budov“.

Zpomalovače hoření na bázi fosforu výrobci přidávají do čalounění nábytku, stavebního materiálu a podlahových krytin. Využívají se teprve krátkou dobu a u některých z nich byly prokázány karcinogenní účinky. Nové typy zpomalovačů na bázi fosforu ještě neprošly zcela důkladnou analýzou rizik, nicméně některé z nich jsou dnes zakázány například v hračkách. Tyto látky jsou ve zkoumaných bytech a pracovních prostorech prakticky plošně přítomné, přičemž maximální koncentrace nových zpomalovačů byly až 1000x vyšší než u jejich před-

chůdců – zpomalovačů na bázi bromu, od kterých výrobci postupně ustupují.

Bromované zpomalovače hoření pochází zejména z elektroniky. U některých bylo prokázáno, že narušují imunitu a hormonální systém, způsobují neplodnost a jsou spojené se sníženou inteligencí a soustředěním u malých dětí. Patří mezi perzistentní organické polutanty, které se špatně rozkládají a

Odběr prachu v kanceláři

přetrvávají v přírodě. Řada z nich byla před více než deseti lety zakázána, postupně je však nahradily alternativy, které jsou také předmětem diskusí.

Pražské budovy jsou zatíženy podobně jako v ostatních evropských městech. Odstranění těchto látek ze spotřebních výrobků, které denně používáme nebo s nimi přichází do styku děti, je nejlepším způsobem, který vede ke zlepšení kvality vnitřního prostředí, kde trávíme většinu svého života. A právě o to usilujeme v kampani Česko bez jedů, kterou právě připravujeme. ■

ARNIKA
TOXICKÉ LÁTKY A ODPADY

Karolína Brabcová

Po čtrnácté jsme si posvítili na největší špindíry

Podzimní vyhlášení žebříčků největších znečišťovatelů je každým rokem očekávanou událostí. Nejinak tomu bylo i loni. Prošli jsme ohromný balík veřejně dostupných údajů o únicích a přenosech nebezpečných látek za rok 2017. Podniky je totiž ze zákona hlásí Ministerstvu životního prostředí do Integrovaného registru znečišťování. Jste zvědaví, kdo se umístil na předních příčkách?

Zebříčky vede už počtvrté neratovická chemička Spolana. Vítězství si vysloužila za vypouštění rakovinných a mutagenních látek. Ze Spolany navíc uniklo nejvíce měkkých freonů, což jsou látky poškozující ozonovou vrstvu. Druhé místo obsadil jihlavský podnik na zpracování dřevotřískových desek Kronospan, který meziročně zvýšil emise rakovinotvorného formaldehydu o více než tři tuny. Za ním následují severočeské elektrárny v Počeradecích, Prunéřově a Tušimicích. Vedou v emisích skleníkových plynů, plynů způsobujících kyselý srážky nebo rtuti.

V roce 2017 průmyslové podniky vypustily více toxických látek končících v odpadech než dříve. Šlo hlavně o dioxiny, rtuť a hexachlorbenzen. „Ministerstvo životního prostředí by

mělo velice bedlivě sledovat, co se s odpady obsahujícími dioxiny, hexachlorbenzen či rtuť děje. Jakýkoliv únik těchto látek do životního prostředí má dlouhodobé dopady na zdraví lidí a životní prostředí,“ upozorňuje Jindřich Petřík z Arniky.

Obrovsky narostlo množství dioxinů v odpadech z metalurgie a spaloven odpadů. Nejvíce dioxinů v odpadech vykázaly Třínecké železárny, které na druhé straně o třetinu snížily emise dioxinů do ovzduší. Dosud nejvyšší množství dioxinů v popílcích z čištění spalin také ohlásila spalovna komunálních odpadů v Praze – Malešicích.

Abychom nebyli pouze za škarohlídy, našli jsme i pár skutečných úspěchů. Meziročně kleslo množství vypouštěných skleníkových

plynů ze strany čtyř největších zdrojů – zmíněných elektráren v Počeradecích, Prunéřově a Tušimicích a kombinátu ve Vřesové. Kromě toho závod na výrobu nerezové oceli, černé oceli a polymerbetonu ACO Industries v Přibyslavi snížil emise potenciálně rakovinotvorného styrenu o 17 tun.

I vy máte šanci posvítit si na znečišťovatele, který zamožuje okolí vašeho bydliště. Stačí se podívat na náš web zncistovatele.cz. ■

ARNIKA

Jiří Kaňa

Ivan Bartoš: Je třeba dostat místní lidi do krajiny, aby ji přijali za svou a chtěli pro ni něco udělat

Práce ekologa Ivana Bartoše je spojena s ochranou přírody v regionu Poodří. Podílí se na záchraně tradičních odrůd ovocných stromů a podporuje projekty záchrany ohrožených druhů - jako je třeba projekt Arniky Ochrana páchníka hnědého v Poodří. Jak projekt souvisí s výsadbou hrušní a jak se do obnovy krajiny můžou zapojit místní?

Co si představit pod názvem Poodří a jak dlouho se jím zabýváte?

Název Poodří se pro nivu Odry nad Ostravou a její bezprostřední okolí začal používat až po vyhlášení CHKO. Vznikem mikroregionu stejného jména se pojmenování rozšířilo na všechny katastry zúčastněných obcí.

Zabývám se jím víc než půl století, protože tady žiju od dětství. Mám dobrou vizuální paměť a tak mohu srovnávat. Navíc jsem si hodně povídal i s místními znalci a pamětníky.

Jak v tom srovnávání Poodří vychází?

Špatně, bohužel. Aktuálně dost zle, ve výhledu ještě hůře. Poodří je na nesprávném místě - na jedné straně Moravská brána jako dopravní koridor a na druhé

Foto: Vencúlia Šmolďasová

Po vyhlášení CHKO se pro nivu Odry nad Ostravou a její okolí vžil název Poodří.

Ostravsko se svým zhoršujícím se životním prostředím.

Zásadní příčinou té degradace ale je, že z Poodří byli hned několikrát vyhnáni sedláci, kteří tu krajinu během staletí vytvořili. Současné zemědělství krajinu nevytváří a neudrzuje jako dříve, ale devastuje její podstatu - půdu, vodní režim a diverzitu.

Navíc zemědělsky nevyužívaná půda, bohatá živinami, zarůstá ruderálními porosty, ve kterých začínají převažovat zlatobýl kanadský a křídlatka. Poté, co invaze jmelí zlikviduje rozptýlenou zeď (vyjma dubů a několika topolů černých), přijde Poodří o svůj charak-

teristický krajinný ráz a bohatství druhů.

Další příčinou je samozřejmě i dlouhodobé selhávání státní ochrany přírody, mimochodem velmi kvalifikovaně potvrzené poslední zprávou o stavu životního prostředí ČR.

Můžeme s tím něco dělat?

Vydat se tím správným směrem: do ochrany přírody a obnovy krajiny zapojit místní lidi – vlastníky, hospodáře, samosprávy, spolky i školy.

Proč je zapojení místních tak důležité?

Zkusme si porovnat: do návštěvnické infrastruktury se investují stovky milionů z peněz určených na ochranu přírody. Návštěvník se stal modlou státní ochrany přírody, aniž by kdokoliv analyzoval potenciál jeho přínosů, který je mimochodem zanedbatelný a mnohdy devastující jak pro přírodu, tak i pro místní komunitu.

Foto: Strana zelených

Ivan Bartoš žije v Poodří od dětství, jeho práce je spojena především s ochranou přírody v tomto regionu.

Do obnovy krajiny je třeba zapojit místní. Když se vysazuje stromořadí (zde výsadba hrušní v Jeseníku), o brigádníky nebývá nouze.

Ivan Bartoš o sobě

Narodil jsem se v roce 1957, jsem podruhé (šťastně) ženatý, mám 2 dospělé děti.

V mládí jsem byl krátce oceňář, déle již pedagog, jeden z prvních mužů na rodičovské dovolené v ČR. Před revolucí krátce lokální ekoaktivista, po revoluci 8 let v samosprávě, pak vedoucí CHKO Poodří, dlouhodobý člen a občas i zaměstnanec Českého svazu ochránců přírody, 10 let člen správní rady Nadace Partnersství, mezitím občas a nyní už natrvalo projektant na volné noze. Pracuji pro Arniku a ČSOP Studénka. Píšu projekty, mapuji v terénu, ošetřuji, množím a sadím stromy.

Dnes jsou lidé na zemědělském venkově odnaučováni tomu, že by mohli mít kolem své vsi či městečka hodnotnou krajinu a přírodu. Přírodu totiž máme v chráněných krajinných oblastech či národních parcích a tam se na ni přece můžeme jezdit dívat.

Přítom ti místní mohou na rozdíl od návštěvníků spoustu věcí ovlivnit, nebo i zásadně změnit. Mnohde to už probíhá. Nejsou to ale žádné zelené revoluce.

Začíná to obvykle tak, že někdo obnoví kousek místního dědictví – kapličku, stromořadí nebo studánku. Ostatním se to líbí, vzniká poptávka po další obnově a chuť něco dělat. Přidávají se další nápady, hledá

se v rodinných albech, archivech. Fragments krajiny ožívají, vrací se do ní život. Ideální je, když se do toho zapojí i místní zemědělec, samospráva či nějaký spolek, který umí dosáhnout na zdroje financování. Potom to už nemusí být jen fragmenty.

Jak se zapojují místní v Poodří?

Tady to neměli lehké už od války. Před válkou z moravských vesnic prchali anti-fašisti před nacisty, po válce byli vyhnáni obyvatelé německých vesnic, po kolektivizaci byli rozkulačováni jak noví hospodáři na německých gruntech, tak i sedláci v moravských vesnicích. Dnes mnozí místní ani nevědí, kde mají pozemky. Hlavně když nájemce platí. Ale tak je to asi všude.

To nezní moc optimisticky.

To je realita, ze které se musí vycházet. Na druhé straně je tu obrovský potenciál – lidé chtějí žít zdravě, více se zajímají o lokální historii, mladí se nenechají jen tak zblbnout, otrávit nebo zastrašit. Tady se ještě chodí na procházky se psy, jezdí na kole, vyrábí se domácí pálenky, včelaří se. Tím je třeba začít, dostat místní lidi do okolní krajiny, aby ji zase přijali za svou a byli pro ni ochotni něco udělat.

Co třeba?

Ze zkušeností vím, že zabírá obnova cest a pěšin. Když se dnes vysazuje stromořadí, o brigádníky nebývá nouze. Také studánky jsou oblíbené.

Během posledních dvou, tří let roste zájem o výsadbu starých odrůd – zatím je to tak trochu móda, ale je třeba z toho udělat trvalý trend a dostat ovocné stromy opět do zahrady a do volné krajiny. Také by se přiro-

dopis a místní historie měly učit v terénu, ale to bych chtěl po školách asi moc. A velmi toužím po obnově některých místních přírodních koupadel.

Jak motivovat další, kteří zatím sedí doma?

Některé věci opravdu zabírají. Třeba dobrý příběh, dobré jídlo a pití, dobrá parta, práce s dětmi a pro děti, pohled na strom, který jsem zasadil s někým blízkým...

Nějaký dobrý příběh byste měl?

Volal mi kamarád z MAS Regionu Poodří, že za ním přijela nějaká děvčice z Arniky, co chce učit místní lidi ořezávat hlavaté vrby kvůli nějakému broukovi, kterého nikdo neviděl. Já zrovna pár dní před tím nasypal hrst zachráněných larev páchníka hnědého do dutiny ve své staré hrušce. Za rok se brouci vylíhli, pózovali na hrušce a viděl je kdekdo.

Dva roky na to byl Arnice v Bruselu schválen grant na projekt záchrany a obnovy biotopů brouka páchníka. Kromě ořezu vrby v něm důležitou roli hraje výsadba solitér a stromořadí hrušní starých odrůd. Ty časem vytvoří vhodné dutiny pro páchníka a ještě před tím zajistí dostatek kvalitní hruškovice v regionu. Projekt má velkou podporu veřejnosti. ■

ARNIKA

Eva Orcígrová

Poodří žije

V září loňského roku jsme nastartovali v Poodří na severní Moravě projekt zaměřený na ochranu krajiny a brouka páchníka hnědého (*Osmoderma barnabita*). Během následujících 5 let tu budeme sázet původní druhy stromů, zejména vrby, topoly, duby a hrušně, ošetřovat vzrostlé stromy a ořezávat vrby tradičně „na hlavu“. Brouk páchník hnědý je symbolem naší práce. Pokud se mu bude v Poodří dařit i v následujících desetiletích, bude to pro nás důkazem, že jsme přírodě pomohli. On je teď totiž „tak trochu na vyhynutí“ a s ním i staré stromy, které obývá.

Evropsky významná lokalita (EVL) Poodří je od pradávna migračním koridorem pro vše živé mezi jihem a západem. Moravská brána spojuje jižní lokality výskytu páchníka (EVL Niva Dyje, EVL Soutok-Podluží) přes střední a severní Moravu s kontinentální oblastí a polskými nížinami na severu. Význam EVL Poodří spočívá zejména v tom, že jde o rozsáhlé území chráněné státní i evropskou legislativou. Ostatní EVL v Moravskoslezském kraji s výskytem páchníka jsou plošně malé a izolované, takže není jisté, zda v nich může páchník dlouhodobě přežít.

Páchník hnědý pro svůj život potřebuje dutiny starých stromů. Patří mezi „deštníkové druhy“, kde se daří páchníkovi, daří

Ořez vrb v Bernartcích. Nejvhodnější dutiny pro páchníky vytvářejí vrby ořezávané tzv. na hlavu.

Invaze jmelí ohrožuje lípy, který jsou pro páchníka významným biotopem.

se mnoha dalším živočichům. Jeho ochranou můžeme zachránit celé biotopy včetně řady dalších živočichů. Je řeč zejména o porostech vhodných druhů stromů, které postupně dorůstají, vytvářejí dutiny, stávají se obydlím mnoha živočichů, odumírají a uvolňují místo dalším.

Izolovanost vhodných biotopů ohrožuje páchníka nejvíce

V Poodří páchník přežívá v 6 oblastech, které jsou od sebe víceméně izolované. Vzhledem k tomu, že tento brouk není schopen překonat vzdálenosti větší, než několik stovek metrů, je vzdálenost mezi vhodnými stromy pro jeho přežití zásadní. V jednotlivých izolovaných biotopech má páchník sklon vytvářet tzv. mikropopulace, které jsou náchylné k vymření z vnitřních příčin.

V Poodří žijí páchníci zejména v dutinách vrb. Nejvhodnější dutiny vytvářejí vrby, které jsou pravidelně ořezávány na hlavu, tento způsob hospodaření v krajině však v Poodří téměř vymizel. Prastaré vrby s přerostlými

Podpořte Arnika i brouka páchníka nákupem plátěné tašky z dílny grafičky Moniky Pavlovičové (Momo Animate). Tašku s páchníkem nebo dalšími dvěma motivy pořídíte za 150 Kč na arnika.org/tasky.

Foto: Kamil Pepeš

mi větvemi se rozlamují. Není to na pohled hezké ani bezpečné pro vlastníky okolních zemědělských pozemků či pro turisty procházející krajinou. Děje se však ještě něco, při zbežném pohledu neviditelného. Pokud se vrby pravidelně neořezávají, přicházíme o jeden z významných biotopů. Dutiny v kmech starých stromů jsou domovem hmyzu, ptáků i drobných savců. Staré stromy s dutinami v naší krajině mizí. Tím se stávají jejich obyvatelé velmi vzácní. Hlavatá vrba bývala přítom pro Poodří tak typickým prvkem, že

Foto: Vendula Šmoldešová

Hlavaté vrby potřebuje páchník k životu. Pravidelná údržba stávajících biotopů i výsadba dalších vhodných stromů je proto nezbytná.

ji zachytil i neznámý malíř na vedutě z roku 1737 zachycující Studénku a okolí.

Invaze jmelí způsobila, že páchník přichází i o svůj druhý nejvýznamnější biotop - lípy. Vzrostlé stromy s dutinami, zejména duby a lípy, jsou navíc na rozhraní lesních porostů a zemědělské půdy často odstraňovány.

Páchník a další živočichové vázaní na dutiny a koruny starých stromů v Poodří přežívali po staletí díky tradičnímu hospodaření v nivě Odry. Situace se však zásadně změnila a páchník i krajina, ve které přežívá, mají namále.

Co budeme dělat následujících pět let?

Současné biotopy páchníka musíme chránit co nejdéle, dokud nevytvoříme nové. Podpoříme proto zachování starých stromů i s dutinami a proschlými pahýly větví v koruně. Dokonce i odumřelý dutý strom poskytne vhodné podmínky pro vývoj páchníka ještě několik let. Dospělí páchníci, kteří se v takovém stromě budou líhnout další 2–3 roky, mohou vyhledávat jiné dutiny v živých stromech.

Společně s vlastníky půdy jsme už začali znovu ořezávat hlavaté vrby. Staré a rozpadající se kmene hlavatých vrb ponecháme jejich samovolnému rozkladu a postupně dosazujeme mladé hlavaté vrby. Koncem loňského roku jsme společně s ČSOP Studénka ořezali na hlavu šedesátku vrb v Bernarticích nad Odrou.

Foto: Vendula Šmoldešová

Dutiny v kmech starých stromů jsou domovem hmyzu, ptáků i drobných savců. Staré stromy s dutinami ale v krajině mizí.

Chceme v Poodří vysadit remízky a stro-mořadí druhově vhodných listnatých stromů, především topolů a dubů, ale také hrušní, dlouhověkých a dutiny tvořících ovocných stromů, jejichž pěstování má v Poodří dlouhou tradici a o jejichž plody je mezi obyvateli zájem. První hrušňové stro-mořadí jsme společně s místními obyvateli vysázeli v říjnu loňského roku v Jeseníku nad Odrou.

Pokud se nepodaří nastartovat pravidelnou údržbu stávajících biotopů, zejména hlavatých vrb, které potřebuje páchník k životu, a propojit malé vymírající populace prostřednictvím nových výsadeb vhodných stromů, může se stát, že páchníka v Poodří v nejbližších desetiletích ztratíme. Spolu s ním by ztratili domov další živáči vázaní na staré stromy. Krajina kolem přirozeně meandrujícího toku Odry by postupně ztratila svou pestrost, krásu i zdraví. Zachováním starých stromů s dutinami, návratem k ořezávání vrb na hlavu, výsadbou původních druhů dřevin a obnovením tradice pěstování hrušní tedy přispějeme ke zvýšení biodiverzity v území a k obnově typických prvků v krajině Poodří. Zároveň ale ukážeme, jaký užitek přináší tradiční obhospodařování vrbových porostů a pěstování hrušní.

Přijďte se přesvědčit, že ochrana Poodří stojí za to! Třeba 29. června na Tour de Poodří.

Můžete nám také pomoci získat kvalitní výsadbový materiál či přispět na práci kvalifikovaných arboristů a odborníků na ochranu biodiverzity. ■

Pětiletý projekt Ochrana páchníka hnědého v EVL Poodří s rozpočtem zhruba 25 milionů korun spolufinancuje Evropská komise v rámci programu LIFE a české Ministerstvo životního prostředí. Program LIFE je finančním nástrojem Evropské unie pro životní prostředí a slouží k podpoře a rozvoji environmentální legislativy v Evropské unii. Je primárně zaměřen na financování ochrany přírody a biologické rozmanitosti, zejména na území sítě Natura 2000.

Na projektu s námi spolupracují Ostravská univerzita, ČSOP Studénka a Fundacja Ekorozwoju z Polska.

Ministerstvo životního prostředí

ARNIKA
OCHRANA PŘÍRODY

Marcela Klemensová

Jan Petrovič představuje svět bez obalů

Podnikatel Jan Petrovič se svou manželkou nedávno otevřel obchod Neobaleno a rozšířil tak mapu pražských bezobalových prodejen. Je ale také dlouholetým dárcem Arniky. Co ho k oběma činnostem vedlo a jak jeho podnikání s podporou neziskovky souvisí?

Arniku podporuješ pravidelně od roku 2013 a k podpoře naší organizace jsi vybídl i svého zaměstnavatele a své přátele. Co tě k tomu vedlo?

S manželkou Šárkou jsme vždycky měli rádi přírodu, jezdili jsme od dětství na vandry. Začali jsme si uvědomovat, že o přírodu je potřeba pečovat a že životní prostředí i planetu máme jenom jednu. Oba jsme se uchýlili v zajímavých zaměstnáních a chtěli jsme část prostředků, které jsme měli, věnovat na něco smysluplného. Hledali jsme a narazili na Arniku. Navštívili jsme jí, popovídali jsme si s lidmi z Arniky, domluvili jsme se na nějakém dobrovolnictví a také na daru.

Každý den děláme mnoho rozhodnutí, platíme spoustu věcí, daně a z nich se financují různé věci. Ne vždy se nám to může líbit, takže tímto způsobem jsme vzali alespoň část financí do vlastních rukou a řekli jsme: Tuto finanční částku dáme přesně na tento účel.

Jan Petrovič s manželkou Šárkou ve své bezobalové prodejně na Praze 13.

Sleduješ, jak s penězi nakládáme?

Ne příliš důsledně. Sleduji vaši činnost, rozrůstáte se, máte víc a víc projektů – líbila se mi například kampaň Recykluj bez jedů nebo připomínkování územního plánu. Víím, že Arnika funguje také jako jakýsi mentor například na Ukrajině nebo v Bosně a Hercegovině, kde podporuje místní spolky a předává zkušenosti místním neziskovkám.

Vidím, že za vámi je hodně práce, a z toho nabývám dojmu, že to má smysl.

Nedávno ses pustil do vlastního podnikání, s manželkou jste otevřeli bezobalový obchod Neobaleno. Hrálá v tvém rozhodnutí roli spíš ochrana přírody, nebo už se ti v práci prostě nelíbilo?

Dříve jsem dělal analytika a projektového manažera ve velkých IT firmách, práce mě bavila. Měli jsme ale pocit, že posílat tisícovku do neziskovky prostě není dost. Pomáhali jsme i dalším organizacím, ale měli jsme pocit, že nás využívají jen na 10 - 20% a byli jsme z toho trochu rozčarování. Neziskovky nemají úplně lehký úkol, závisí na příspěvcích a práci dobrovolníků. V takové situaci nelze plánovat jako v nějaké komerční firmě.

To byl jeden z důvodů. Také nás štvalo, že je náš život takový uspěchaný a nemůžeme tak dělat všechno, co bychom chtěli. Např. nejbližší bezobalový obchod byl na Hradčanské, tam jsme jezdili jednou za měsíc a půl na velký nákup, ale zbytek jsme nakupovali konvenčně. Proto v nás začala

hledat myšlenka založit si vlastní bezobalový obchod, šli jsme na školení organizace Bezobalu a padlo finální rozhodnutí, že do toho půjdeme. Měli jsme velkou podporu našich přátel, kteří nám pomáhali jak manuálně, tak třeba sdílením naší myšlenky ve virtuálním světě.

Jakým způsobem chcete vaši myšlenku šířit ještě dál?

Máme připravené přednášky o bezobalovém nakupování, jak překlenout počáteční ostych a problém přejít z jednoho systému nakupování na druhý, protože to je to nejtěžší. Už nás oslovují nějaké organizace, které mají o přednášku zájem. Zatím je problém s časem, ale máme to v plánu. Specifikum nakupování bez obalu je v tom, jít do obchodu už trochu připravený. Což jde velmi těžko, když je obchod daleko. My jsme udělali lokální obchod na Praze 13, kde je poměrně hustá zástavba a dost lidí, kteří si u nás můžou pohodlně nakoupit. Už to není taková obtíž, jako když musíte jezdit s vlastními nádobami MHD.

Někteří místní už koncept bezobalového nakupování znali, někomu jsme ten svět představili. Věříme, že to má ekonomický smysl a že se postupně učíme, že nemusíme nakupovat jen zboží v akci, z dovozu a nízké kvality. Umíme stále více ocenit, když je produkt kvalitnější a ideálně lokální. Lidé si za něj rádi připlatí a vědí, že peníze jdou zase do české ekonomiky a konkrétnímu člověku. ■

Zuzana Mácová

Křemíkové peklo místo nebe. Víte, kde skončí váš počítač?

Najdete tu stánky s občerstvením, volně pobíhající drůbež, ženy nesoucí na hlavě nejrůznější náklad, několik nevysokých mešit i na kolech závodící chlapce.

V jednom se Agbobloshie od ostatních čtvrtí v hlavním městě Ghany liší - síť ulic tu není tvořena budovami nebo domky, ale v některých místech až třímetrovými hromadami vyřazené elektroniky, všude kolem se povaluje hnědočerný štiplavý kouř. Nacházíme se na největší skládce elektroodpadu na světě.

Šrotoviště v Agbobloshie leží přímo v srdci dvoumilionové Akkry a mezi odbornou veřejností je dobře známé - v roce 2013 se tento areál, ve kterém žije a pracuje odhadem asi 40 tisíc lidí, dostal na seznam deseti nejznečištěnějších míst na světě. Důvodem je neodborné zpracování nejrůznějších odpadů, ze kterých se místní snaží získat cenné součástky a ty následně prodat.

„V elektrošrotu se dají často najít drahé kovy jako měď nebo hliník, v některých případech dokonce zlato. Nejjednodušší metodou, jak je vydolovat, je přitom toxický táborák. Stačí věci naházet na hromadu a tu zapálit. Plasty shoří a zůstane jen žadoucím nehořlavý materiál,“ popisuje Jindřich Petrlík praxi, se kterou se už dříve setkal v Thajsku nebo Číně.

Tento postup má pochopitelně svou hodně stinnou stránku. Kvůli rakovinným onemocněním způsobených toxickými látkami se podle zjištění deníku The Guardian většina lidí z Agbobloshie nedožije třiceti let.

Motory, ledničky, klimatizace, televize, počítače...

Podle odhadů se do africké Ghany ročně doveze odpad v řádu statisíců tun, velká část přitom pochází ze zemí Evropské unie a pravděpodobně i z České republiky. Chybí však technologie a prostředky na jeho bezpečné zpracování.

„Rozvíjející se země jako Ghana zpravidla postrádají potřebné vybavení a filtrační technologie na bezpečné nakládání s elektroodpadem. Toxické zplodiny se pak rozšiřují do širokého okolí, kde je vdechují zvířata i lidé,“ vysvětluje Petrlík.

Černý kouř je patrný i na satelitních snímcích Google Maps, celá oblast se na nich jakoby ztrácí v mlze. Hned za branami areálu šrotoviště, ze kterého se kromě šedé dýmové clony valí také výrazný zápach, přitom najdeme tržiště s množstvím na pultech vystavené zeleniny, především manioku a červené cibule. O kus vedle se pak obchoduje s automobilovými díly, které pocházejí právě z nedalekého vrakoviště.

„Jestli nějakou součástku nenajdete tady, musíte si ji nechat dovézt ze zahraničí,“ popisuje rozlehlost a význam zdejšího trhu Eric Akortia, odborník na toxické znečištění z univerzity v jihoafrickém Tshwane. Jeho

výzkum publikovaný letos v lednu prokázal vysokou kontaminaci skládky bromovanými zpomalovači hoření (BFR), zejména polybromovanými difenylethery (PBDE). „Naše výsledky naznačují, že neodborná recyklace elektronického odpadu má negativní dopady na životní prostředí a lidské zdraví,“ uzavírá studie.

Tým Arniky ve spolupráci s Akortiou a jeho kolegy odebral v Agbobloshie vzorky pro následnou analýzu na přítomnost nebezpečných dioxinů a jiných perzistentních organických látek (POPs). Naším cílem je získat dostatek důkazů o znečištění a dosáhnout úpravy unijní legislativy, která by zabránila vyvážení elektroodpadu do nedostatečně rozvinutých zemí. Ty si s ním dnes

poradí jen za cenu životů svých obyvatel. ■

ARNIKA

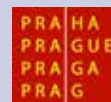
Martin Holzkecht

Tiráž

Arnikum, časopis sdružení Arnika vychází 3x ročně v Praze. Číslo 1/2019 vyšlo v březnu 2019 v nákladu 1000 ks. Vydává: Arnika, IČO: 26543281, Evidenční č. MK ČR VS/1-1/48279/01-R, Dělnická 13, Praha 7, tel: +420 774 406 825, www.arnika.org, e-mail: arnika@arnika.org. Šéfredaktor: Eva Orcígrová, spolupracovníci: Vít Vebr, Marcela Klemensová, Martin Holzkecht, Jiří Kaňa, Karolína Brabcová, Zuzana Mácová, Václav Orcígr, Lenka Petrlíková Mašková a pobočky Arniky. Adresa redakce je totožná s adresou vydavatele. Grafický design – Anna Frajťová – anna@designbox.cz, DTP – Aleš Kozubík. Foto na obálce: Ivan Bartoš.

Vydání tiskoviny vzniklo za finanční podpory hlavního města Praha a Ministerstva životního prostředí. Časopis odráží názory vydavatele, podporovatelé neodpovídají za jeho obsah.

Ministerstvo životního prostředí

Začátkem ledna skončilo hlasování v anketě Alej roku 2018. Vítězkou osmého ročníku se stala dubová Alej přátelství na jezeře Medard u Sokolova. Sto dubů vysadilo sto rodin teprve loni, v roce stého výročí naší republiky.

Kromě toho patroni naší ankety vybrali z nominovaných alejí nejkrásnější fotografie.

Ve fotosoutěži Aleje roku letos zvítězil snímek aleje u Malčína od Lubomíra Měkoty.

Na druhém místě se umístila fotografie strážnické zámecké aleje v Jihomoravském kraji od Ludvíka Sukupa.

Zaujala také poutní cesta z Andělské Hory ke kostelu sv. Anny v Moravskoslezském kraji od Vojtěcha Venského, kterého patroni odměnili třetím místem.

V osmém ročníku soutěžilo 92 alejí a stromořadí ze všech krajů České republiky, kterým svůj hlas poslalo více než 9 tisíc lidí. Jedná se o dosud nejvyšší počet nominovaných alejí v historii ankety. Velmi

nás těší, že lidé mají o aleje a naši krajinu čím dál větší zájem.

Vítězným alejím gratulujeme, přejeme stovky let příjemného života s námi a těšíme se, až na jaře k Aleji přátelství umístíme pamětní ceduli. ■

První místo získala dubová Alej přátelství na jezeře Medard u Sokolova (foto Michael Rund).

Ve fotosoutěži zvítězil Lubomír Měkota se snímek aleje u Malčína.

Druhou nejkrásnější fotografií je snímek strážnické zámecké aleje od Ludvíka Sukupa.

Třetí místo ve fotosoutěži získal Vojtěch Venský a poutní cesta z Andělské Hory ke kostelu sv. Anny.